

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ ДО ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Молодь у всі часи визнавалася дослідниками як активна соціальна група, що намагається тим чи іншим чином позиціонувати себе в соціальному просторі. Ця позиція молоді в житті суспільства багато в чому зумовлена періодом переходу від первинної соціалізації молоді, яка засвоїла норми, цінності й стереотипи поведінки, що необхідні для життя в суспільстві, до вторинної соціалізації, коли настає час реалізувати засвоєне або пропонувати щось інше. Саме в цей період молодь починає діяти самостійно і шукати можливі варіанти для соціальної адаптації в суспільстві.

Ключові слова: соціально-трудова адаптація, ринок праці, технологія.

Актуальність теми обумовлена тим, що проблема регулювання соціально-трудової адаптації молоді стає однією з головних для соціальної та економічної політики держави.

Згідно з «Концепцією гуманітарного розвитку України на період до 2020 року» держава визначила намір входження в освітній та науковий простір Європи. У міжнародних стратегічних документах, зокрема у глобальних стратегіях «Навчання для всіх: інвестиції в знання і навички людей задля сприяння розвитку» (Learning for All: Investing in People's Knowledge and Skills to Promote Development. World Bank Group Education Strategy 2020), «Стратегія ЄЕК ООН для освіти в інтересах збалансованого розвитку» (прийнятій у березні 2005 р. у Вільнюсі (Литва) на виконання Заяви про освіту для сталого розвитку V Конференції «Довкілля для Європи» (Київ, травень 2003 р.)), підкреслюється, що неперервна освіта поряд із необхідністю адаптації до змін у професійній діяльності повинна перетворитися у процес неперервного розвитку особистості (education for Sustainable Development), її знань і компетентностей, а також спроможності виносити судження і діяти в нових умовах.

Реалізація цієї вимоги передбачає постійне навчання з раннього дитинства, гармонійне поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти, самомотивацію до освітньої діяльності.

Стратегічний курс суспільства на посилення ролі регіонів у регулюванні суспільного життя та соціально-економічного розвитку зумовив переоцінку традиційних факторів регіонального розвитку, зокрема й переосмислення функції освіти, набуття нею першочергового значення як рушійної сили позитивних суспільних змін. Виважена та гнучка регіональна освітня політика як конкретизація освітньої політики держави на місцевому рівні може успішно реалізовуватися через програму розвитку освіти, що своєю спрямованістю і змістом відповідає обласним економічним, соціокультурним умовам і перспективам їх розвитку.

У часи трансформації суспільних відносин процес адаптації молоді в суспільстві стає найменш контрольованим, тому що минулі засоби, що забезпечували інтеграцію молоді в соціальну систему суспільства, зараз не реалізуються або не мають того успіху.

За умов лібералізації соціально-трудових відносин, переходу від загальної зайнятості до ринкових відносин перед наукою і практикою постає питання про необхідність усвідомлення багатьох теоретичних уявлень і розробки нових технологій допомоги молоді в адаптації до соціуму і підвищенні конкурентоздатності на ринку праці.

* © Борисов В.В., Бобилева Я.В.*

Успішна інтеграція населення в системі соціальних зв'язків і реалізація громадянами стратегій адаптації, які позитивно оцінюються суспільством, забезпечують соціальний спокій і консенсус у спільноті. Виважена політика у сфері застосування соціальних технологій, спрямованих на допомогу в регулюванні трудової адаптації населення – запорука політичної, економічної та соціальної стабільності суспільства.

Отже, адаптація молоді до вимог ринку, що постійно змінюються, а також створення можливості найбільш ефективно застосовувати власні здібності дозволить цій категорії громадян успішно брати участь у вертикальній соціальній мобільності, підвищуючи як свій власний рівень життя, так і рівень та якість життя в суспільстві в цілому. Відповідно до цього необхідна розробка таких соціальних технологій, які б урахували й оптимізували особливості функціонування різних соціальних інститутів, що беруть участь в процесі соціальної адаптації населення.

У наш час одна з найбільш гострих ситуацій склалась у сфері регулювання соціально-трудої адаптації молоді. Розв'язання цієї проблеми ускладнюється тим, що історично склалося так, що це соціальне явище в нашій країні досить тривалий час перебувало поза увагою дослідників. Практично відсутні роботи, в яких процеси соціально-трудої адаптації молоді досліджувалися б комплексно і не просто враховували умови розвитку сучасного українського суспільства, але й пропонували б розробки соціальних технологій, що покликані розв'язувати проблеми, які виникають у цій сфері.

У межах дослідження цієї проблематики найбільш актуальними виявилися теми зайнятості молоді, психологічного консультування, економічних, правових і психологічних аспектів адаптації молоді. Соціологічний ракурс розгляду цієї теми традиційно пов'язаний або з теоретичним розглядом процесів соціалізації та адаптації, або з емпіричними дослідженнями різних аспектів соціального життя молоді. Безумовно, ті й інші дані необхідні для розв'язання питань, пов'язаних з соціально-трудою адаптацією молоді, але їх недостатньо для впливу на процес адаптації та підвищення його ефективності в суспільстві. Важливо комплексно вивчити проблему з урахуванням інформації та розробок, пов'язаних з різними сферами життя суспільства, для створення і реалізації соціальних технологій, що підтримують молодь і допомагають їй успішній соціально-трудої адаптації.

У цілому проблеми підвищення рівня адаптації молоді до праці в сучасних умовах вивчено недостатньо. Проблему дослідження обумовлено необхідністю системного соціологічного вивчення соціально-трудої адаптації молоді, аналізу державної підтримки молоді в Україні і світовій практиці, а також розробки соціальних технологій для розв'язання проблем регулювання трудової адаптації молоді в сучасних умовах. Ми розглядаємо соціальні технології як алгоритмізовані управлінські впливи особливого типу. Ми погоджуємося з тими дослідниками, які вважають, що розв'язання проблем адаптації молоді до праці дозволить більш якісно реалізовувати соціальний контроль за процесом соціалізації молоді й попереджувати, хоча б частково, негативні соціальні наслідки, особливо латентні, соціальної неадаптованості на ринку праці. У своєму дослідженні ми керуємося такою гіпотезою: в умовах українського суспільства молодь потребує соціальної допомоги і підтримки, яку повинна надавати держава. Є всі підстави передбачити, що в контексті соціального впливу значні теоретичні та практичні можливості реалізації такої підтримки закладено в соціально-технологічному підході, розробленому в межах соціології управління.

Наше дослідження ґрунтується на таких наукових положеннях:

– функція соціально-трудової адаптації в соціальній системі спирається на ціледосягнення і пов'язана як з реалізацією процесів соціалізації, так і з процесами інтеграції суспільства, забезпечуючи можливість стабільності та розвитку суспільних відносин;

– серед усієї генеральної сукупності молоді на ринку праці Донецької області можна визначити різні групи за віком, соціальним станом, рівнем кваліфікаційної підготовки і специфічними вимогами до трудової діяльності;

– кожна з цих груп має специфічні труднощі в соціально-трудовій адаптації, що ускладнюють її вертикальну соціальну мобільність. Тому необхідною є політика у сфері використання диференціюючих, адаптаційних технологій, що сприяють успішному входженню і закріпленню молоді на ринку праці, більш ефективному використанню її здібностей, а отже і досягненню політичної, економічної та соціальної стабільності в суспільстві;

– основним напрямком соціального впливу на соціально-трудова адаптацію молоді повинна стати мотивація індивідів до усвідомленого самовизначення та формування активної життєвої позиції шляхом просвіти, інформування, консультування і навчання.

– латентними наслідками використання соціальних технологій підвищення рівня соціально-трудової адаптації молоді є вироблення індивідами власної позиції щодо дійсних можливостей реалізації шляхів досягнення поставлених цілей,

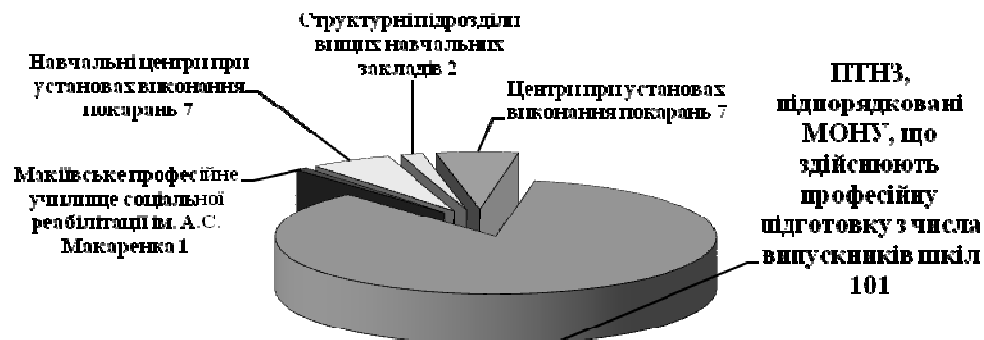
– відсутність соціального впливу на соціально-трудова адаптацію молоді може спровокувати соціальний конфлікт, зумовлений зниженням рівня життя і відсутністю можливості самореалізації індивіда в умовах сучасного суспільства, посиленням девіантної поведінки.

– об'єктивним критерієм ефективності використання соціальних технологій для здійснення управлінського впливу на молодь є підвищення рівня її соціально-трудової адаптації. Суб'єктивним проявом результатів такого впливу є зміна цілей і алгоритмів їх досягнення, цінностей і стереотипів поведінки, життєвих уявлень молоді.

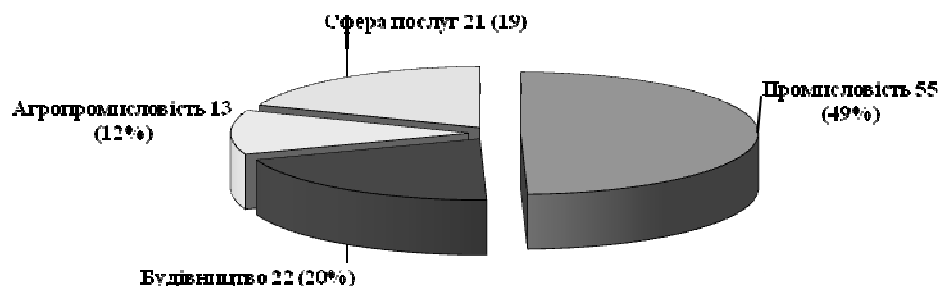
Численні дослідження останніх років свідчать про те, що соціальні процеси в Україні в останні роки характеризуються дезінтеграцією колишніх соціальних структур і зв'язків, втратою минулої та пошуками нової соціальної ідентифікації на різних рівнях – від індивіда до великих соціальних спільнот. Ми впевнені, що лише за умови значного підвищення якості людського потенціалу можлива успішна трансформація суспільства. Саме тому все більшого значення останніми роками набувають програми професійної і трудової адаптації та соціалізації.

Особливості процесів соціалізації та адаптації тісно пов'язані як з внутрішньою інтеграцією соціальної системи, ступенем соціальної напруги і конфліктності в соціумі, так і з перспективами отримання освіти.

Станом на перше січня 2012 р. у Донецькій області функціонує 111 державних професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ). З них 7 навчальних центрів при установах виконання покарань; 2 структурні підрозділи вищих навчальних закладів; 1 Макіївське професійне училище соціальної реабілітації ім. А. Макаренка; 101 ПТНЗ, підпорядкований Міністерству освіти, науки, молоді та спорту України, що здійснюють первинну професійну підготовку кваліфікованих робітників з випускників 9-х та 11-х класів загальноосвітніх шкіл.

За галузевим спрямуванням ПТНЗ розподіляються таким чином: промисловість – 51 (зокрема транспорт – 7, зв'язок – 1), будівництво – 26, агропромисловість – 13, сфера послуг – 21.

Суперечлива природа процесів трансформації змушує кожного члена суспільства робити певний вибір у бік тієї чи іншої стратегії поведінки, адаптуючись до умов оточуючого середовища. Такий вибір не є кінцевим, а передбачає появу нової ситуації, що вимагає або підтвердження, або корекції прийнятого рішення у зв'язку з новими обставинами. Таким чином, доводиться констатувати стан невизначеності, постійної присутності конфлікту в соціальному житті та наявність можливості позитивного впливу на нього шляхом прийняття рішення в ситуації вибору. Відповідно умови вибору слід сприймати як різноманітність інтересів і позицій, які є основою для соціальних інновацій. Сучасний стан суспільства породжує проблему вільного вибору, викликає значні труднощі у більшості населення й особливо – у молоді.

Ситуація, що склалася в Україні, зумовлює необхідність аналізу цілей і умов функціонування різних соціальних інститутів, що беруть участь у процесі адаптації населення. Ситуація соціально-трудова адаптації молоді є найбільш критичною, бо пов'язана не тільки з соціальними процесами, але і з місцем молоді у соціальній системі. Головним завданням соціальної політики в Донецькій області повинне стати не роздавання благ, а власне допомога в соціальній адаптації до праці – тобто забезпеченні умов для вільної активності індивідів, здатних створювати матеріальні цінності й самостійно піклуватися про себе і своїх рідних. Таким чином, слід створити умови для того, щоб кожний мав можливість отримати освіту, професію, робоче місце, акумулювати збереження і реалізувати право на придбання власності.

Поява конкуренції серед робочої сили, орієнтація працедавців на професіоналізм робітника, з одного боку, ускладнили становище випускників професійної школи на ринку праці, а з іншого – посилили прагнення молоді до отримання професійної освіти.

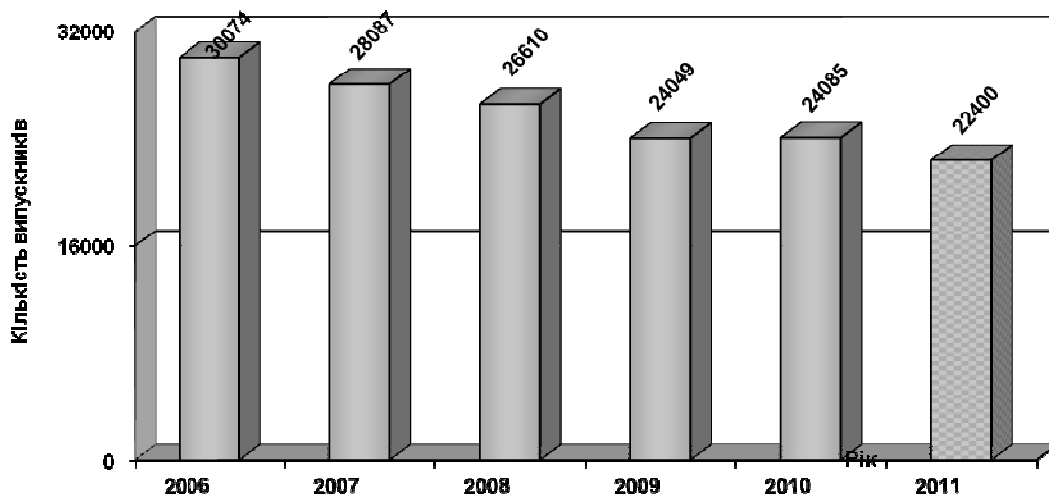
Загальний контингент ПТНЗ області складає 37576 учнів. У зв'язку з означеним з 2007 року мережа закладів професійно-технічної освіти зменшилася на 8 малокомплектних ПТНЗ. Середня наповнюваність одного професійно-технічного

навчального закладу в Донецькій області складає 320 учнів (по Україні – 360 учнів). Таким чином, перед професійно-технічною освітою області гостро стоїть проблема створення ефективної мережі ПТНЗ. Укрупнення малокомплектних закладів, створення професійно-технічних закладів нового типу в кожному професійно-освітньому окрузі області з середньою наповнюваністю понад 70% надасть змогу раціонально використовувати бюджетні кошти, забезпечити ступеневість і рівний доступ громадян до професійно-технічної освіти.

Професійно-технічна освіта, випереджальна за своїм характером, здатна формувати таку якість особистості, як мобільність. Сутність цієї якості – здатність і готовність навчатися, підвищувати кваліфікацію, переймати нове, оновлювати знання, змінювати, якщо це необхідно професію, місце роботи, образ життя, соціальний статус. Саме ця якість повинна дати можливість працівнику вийти за межі ситуації, орієнтуватися на віддалені фактори, визначає гнучкість, динамічність, моделювання кінцевого результату.

Основними інститутами, що визначають правила й умови соціально-економічної мобільності молоді, є система освіти і ринок праці. Молодь є яскравою «групою ризику» внаслідок перенасиченості ринку праці іншими, більш конкурентоздатними категоріями населення. Інституціональні умови виводять молодь з сегменту ефективної зайнятості. Соціально-трудова адаптація молоді трансформується в нетрудові заняття, принципово змінюється їх економічний зміст і, як наслідок, – асоціальна поведінка, маргіналізація. Серед молоді Донецької області відзначається домінування груп молоді, орієнтованих на стратегію «школа – робота» і наявність варіабельних, не завжди соціально і економічно ефективних, трудових реалізацій. Сьогодні ми можемо констатувати невизначеність традиційних типів (траєкторій) реалізованої молоддю кар'єри, пов'язаних зі звуженням можливостей формальних інститутів освіти і ринку праці. У цих умовах необхідною є успішна практика партнерських відносин між середніми професійними навчальними закладами, службами зайнятості і працедавцями. Така практика буде свідчити про позитивні тенденції, що пов'язані зі становленням нових ефективних форм розв'язання проблем зайнятості молоді на рівні місцевих спільнот і регіону в цілому.

Щороку професійно-технічні заклади області здійснюють випуск майже 20 тис. кваліфікованих робітничих кадрів, понад 90% випускників працевлаштовуються на підприємства області.

«Маркетинг робочої сили – це вид діяльності, спрямований на досягнення оптимального співвідношення між попитом і пропозицією робочої сили з метою задоволення потреби у праці всіх суб'єктів трудових відносин. На основі маркетингового підходу можна досягти ефективності профорієнтації та результативності виробництва без залучення додаткових ресурсів» [1].

Проблема задоволення вимог роботодавців щодо якості професійної підготовки випускників ПТНЗ, вирівнювання дисбалансу попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці може бути вирішена за рахунок упровадження дієвих форм співробітництва професійно-технічної освіти, промисловості і бізнесу та за умови врахування сталих індивідуальних якостей особистості у професійному становленні [2].

Одним із шляхів визначення якості професійно-технічної освіти, відповідності кваліфікації випускника ПТНЗ вимогам сучасного замовника кадрів є упровадження щорічного системного моніторингу ефективності діяльності закладів професійно-технічної освіти під час підготовки робітничих кадрів. Рейтингове оцінювання підготовки робітничих кадрів дозволить виявити не тільки сильні, але й «вузькі місця» та здійснити заходи для усунення проблем.

Ключовим питанням підвищення рівня якісної професійної освіти є упровадження державних стандартів робітничих професій, які дали змогу осучаснити освітньо-кваліфікаційні вимоги, оновити зміст підготовки професій для різних напрямків економіки регіону. Упровадження державних стандартів щодо робітничих професій у ПТНЗ області спрямували підготовку робітничих кадрів до реальних потреб ринку праці через зацікавлених сторін. Із розроблених в Україні 188 проектів Державних стандартів щодо робітничих професій різних галузей економіки в області впроваджено 150.

Експериментальна діяльність і міжнародна співпраця останні п'ять років спрямовувалися на проведення досліджень, пов'язаних із сучасними освітніми технологіями. Завершено упровадження технології модульного професійного навчання та інтеграції предметів. Продовжується формування професійної майстерності учнів, засноване на психофізіологічній професійно-спрямованій підготовці.

Література:

1. Борисов В. Нові завдання і функції професійної орієнтації з огляду на сучасний ринок праці: сутність і зміст маркетингу робочої сили / В. Борисов, С. Борисова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Вип. № 7. Ч. 1; РВНЗ «Кримський гуманітарний університет», 2009: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_7_1/doc_pdf/Borisov.pdf
2. Wilsz, Psychology Oriented Version of the Concept of Constant Individual Traits of Personality and Its Application to Choosing an Occupation [in:] «Occupational Education: Pedagogy and Psychology», No. III, ed. by T. Lewowicki, J. Wilsz, I. Ziaziun i N. Nyczkało, Częstochowa – Kijów 2001

Борисов В.В., Бобылева Я.В.

ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ УРОНЯ АДАПТАЦИИ МОЛОДЕЖИ К ТРУДУ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Молодежь во все времена определялась исследователями как активная социальная группа, которая пытается тем или иным способом позиционировать себя в социальном пространстве. Эта позиция молодежи в жизни общества обусловлена переходом от первичной социализации молодежи, которая усвоила нормы, ценности и стереотипы поведения, ко вторичной социализации, когда наступает время реализовывать усвоенное или предлагать новое.

Ключевые слова: социально-трудова адаптация, рынок труда, технология.

Borysov V.V., Bobileva Y.V.

PROBLEMS INCREASED DAMAGE ADAPTATION OF YOUTH TO WORK
IN MODERN CONDITIONS

Young people in all times was determined by investigators as an active social group that is trying in some way to position themselves in the social space. This position of youth in society due to the transition from primary socialization of young people who learned norms, values and stereotypes of behavior, socialization to the secondary when it is time to implement a learned or offer something new.

Key words: social and labor adaptation of the labor marke.

УДК 373.5.035.461:37.018.3

Канішевська Л.В.*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Статтю присвячено питанням виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів. Уточнено сутність та структуру феномена «соціальна зрілість»; обґрунтовано критерії, показники та рівні вихованості соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів; теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність педагогічних умов виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.

Ключові слова: соціальна зрілість, виховання соціальної зрілості, загальноосвітня школа-інтернат, педагогічні умови, старшокласники, позаурочна діяльність.

Проблема виховання соціальної зрілості учнів шкіл-інтернатів є актуальною, оскільки школа-інтернат має забезпечити повноцінну участь вихованців у всіх сферах соціальних відносин, підготувати їх до самостійного життя в суспільстві.

Питання виховання соціальної зрілості знайшли відображення у працях учених-педагогів (О. Каменевої, А. Мальчукової, О. Михайлова, А. Мудрика, А. Позднякова, В. Радула, В. Сухомлинського та інших). Водночас поза увагою дослідників залишилася складна й різноаспектна проблема виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів.

Результати аналізу практики з питань виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів підтверджують, що цьому питанню не приділяється належної уваги.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена також низкою *суперечностей* між суспільною значущістю виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів та неефективною практичною організацією цього процесу; необхідністю професійної підготовки педагогів шкіл-інтернатів до виховання соціальної зрілості старшокласників та недостатньою розробленістю змісту, форм і методів такої діяльності.

Мета статті – визначити та обґрунтувати теоретико-методичні основи виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.

Завдання статті: 1) на основі аналізу філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури уточнити сутність та структуру феномена «соціальна зрілість»; 2) обґрунтувати критерії, показники та рівні вихованості соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів; 3) теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов виховання соціальної зрілості старшокласників шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.

* © Канішевська Л.В.*